

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Умінської Анни Павлівни «Формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки» подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Проведений аналіз дає підстави розглядати дисертаційне дослідження Умінської Анни Павлівни як завершений та цілісний доробок з важливої для вітчизняної професійної освіти проблеми. Модернізація сучасної української освіти передбачає підготовку компетентних фахівців на рівні світових стандартів, соціально й професійно мобільних, конкурентоспроможних на вітчизняному, європейському і світовому ринках праці. Це зумовлено визнанням на державному рівні доцільності переходу від традиційних до інноваційних способів професійного становлення особистості, від пріоритету вузькоспеціальних завдань до цілісного розвитку особистості майбутнього вчителя, педагогічної взаємодії, співтворчості та співпраці, що забезпечує інтеграцію нашої держави до загальноєвропейського освітнього простору. Піднята проблема актуалізувала потребу в розробці технологій формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійної підготовки. З огляду на це можна стверджувати, що обрана тема дослідження є важливою для сьогодення.

Актуальність обраної теми підтверджується спрямуванням на розв'язання суперечностей між: потребою закладів освіти у кваліфікованих педагогічних кадрах з високим рівнем розвитку рефлексивної культури та відсутністю теоретично обгрунтованої моделі її формування; високим професійно-методичним потенціалом рефлексивної культури й недостатнім забезпеченням організаційно-педагогічних умов її формування в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Дисертаційне дослідження виконувалось у структурі науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка і є складовою комплексної теми «Формування професійної

компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції” (Державний реєстраційний номер 0110U002110). Слід відзначити глибоке усвідомлення здобувачем провідних ідей цілісного розвитку особистості майбутнього вчителя іноземних мов у вищому навчальному закладі.

Здобувач правильно визначає об’єкт і предмет свого дослідження, концентруючи свою увагу головним чином на змісті, формах та методах формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови. Глибоке знання проблеми, ступеня її розробленості дозволило здобувачеві чітко сформулювати мету і завдання свого дослідження, з нових позицій підійти до висвітлення ряду питань, спланувати їхнє розв’язання.

Новизна представленого до захисту дослідження полягає у прагненні здобувача теоретично обґрунтувати структурно-функціональну модель, розробити технології формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови в процесі професійної підготовки, а також структурувати таксономію рефлексії та визначити зміст її процесів. Розв’язання поставлених завдань дозволило отримати ряд нових результатів, які мають важливе теоретичне і практичне значення. До таких слід віднести елементи наукової новизни, практичного значення, а також висновки і рекомендації узагальнені за результатами дослідження, що свідчать про фундаментальність, завершеність дисертації і дає можливість розглядати її як авторське досягнення. Зміст дисертації відповідає поставленим завданням і визначеній логіці наукового дослідження.

Структура дисертації продумана, експериментальні матеріали дослідження пройшли хорошу апробацію. Розглянуті наукові положення вірогідні, що забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю основних положень; використанням комплексу методів адекватних меті і завданням дослідження.

Розв’язанню поставлених завдань та обґрунтуванню авторської моделі у дисертації передувала робота з аналізу психолого-педагогічної літератури щодо обґрунтування філософсько-педагогічних засад формування рефлексивної

культури майбутнього вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі. Теоретико-методологічний аналіз досліджуваної проблеми і застосування методу контент-аналізу до тлумачення понять “рефлексія” та “рефлексивна культура” дозволив здобувачеві визначити базове поняття “формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови” – як процес засвоєння системи рефлексивних знань, умінь і навичок, які сприяють становленню власної рефлексивної позиції.

З’ясовано, що рефлексивний компонент у системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, представлений рефлексією на цілепокладання, уміннями рефлексивного самоаналізу та самоконтролю, а також особливими характеристиками вчителя, здатного до рефлексії. Це дало змогу здобувачеві визначити основні функції рефлексивної культури, до яких віднесено: *нормування (проектування)*, відображену процесами переосмислення та корекції діяльності майбутнього вчителя; *пізнання*, представлену процесами спостереження, споглядання, відображення, дослідження; *креативності*, що супроводжується виявами творчості, активності та ініціативності; *критики*, яка передбачає здійснення процесів контролю та оцінки.

За результатами теоретичного аналізу проблеми дослідження визначено також основні компоненти рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови та рефлексивні механізми їх функціонування: *мотиваційно-цільовий*, що містить цілі, мотиви і потреби до формування рефлексивної культури, механізми самоспостереження та саморозвитку; *когнітивно-операційний*, складовими якого є фундаментальні знання та професійно-значущі вміння, а також самопізнання й самовдосконалення; *особистісно-креативний*, що вміщує систему професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя іноземної мови, самоаналіз та самореалізацію; *оцінно-рефлексивний*, який ураховує контрольні-оцінні вміння, а також механізми самооцінки й саморегуляції.

Аналіз стану сформованості рефлексивної культури майбутнього вчителя

іноземної мови у вищих навчальних закладах, дозволив визначено та проаналізувати проблеми, які виникають у процесі формування рефлексивної культури майбутніх учителів іноземної мови, серед них: необхідність своєчасного вирішення складних педагогічних ситуацій, що виникають у процесі професійно-педагогічної діяльності, доцільність здійснення саморегуляції власної професійно-педагогічної діяльності, визначення можливих напрямів самоосвіти, професійно-педагогічного та методичного зростання.

З метою успішного вирішення проблеми дослідження А.П. Умінська розробила структурно-функціональну модель, що відтворює специфіку та внутрішню організацію процесу формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови, яка розглядається як система взаємопов'язаних елементів у вигляді мети, завдань, структурних компонентів із визначенням рефлексивних механізмів та функціональних компонентів рефлексивної культури, а також організації процесу її формування, що містить принципи, умови, методи, технології, етапи та результат. Визначено сутність функціональних компонентів авторської моделі формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови, що відображають взаємозв'язки та взаємозумовленість її структурних складових (гносеологічний, інформаційний, комунікативний, розвивальний, спонукальний, ціннісно-оцінний, регулятивний, організаційний, креативно-рефлексивний, коригуючий).

Практичну цінність в системі підготовки має розроблений А.П. Умінською спецкурс “Формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови”, який передбачав проведення двоетапного рефлексивного тренінгу у IV та VII семестрах. Перший етап тренінгу передбачав ознайомлення студентів з основами рефлексивної культури, прикінцевим продуктом якого була проектна робота – складання портрету вчителя, здатного до рефлексії. Другий етап мав на меті формування вмінь рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови, результатом якого

стало складання рефлексивного портфеля. Доцільність використання спецкурсу доведено експериментально.

У процесі експериментального дослідження здобувачем доведено, що ефективними є інноваційні технології формування рефлексивної культури, зокрема: автономного формування такої культури, змішаного навчання (ротатійна модель), смарт-технології (BYOD, хакатон педагогічних ідей), що забезпечують розвиток необхідних рефлексивних умінь та навичок, сприяють формуванню творчої особистості майбутнього вчителя.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволив здобувачеві також визначити і схарактеризувати систему критеріїв та показників формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови (професійно-педагогічна спрямованість, професійно значущі знання та вміння, рефлексивно-особистісний потенціал і здатність до самоусвідомлення та саморегуляції). Їх змістові характеристики та показники покладено в основу рівнів (інтенційний, потенційний, творчий).

Ефективність проведеного дослідження підтверджується результатами вхідної та вихідної діагностики, у процесі якої відстежувався рівень сформованості рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови. Аналіз результатів формувального експерименту дає підстави констатувати успішність вирішення завдань кожного його етапу. Доведено ефективність використання технологій реалізації авторської моделі формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови та доцільність їх упровадження в процес професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

За результатами експериментальної роботи розроблено і підготовлено до друку навчально-методичний посібник “Інноваційні технології формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови” для майбутніх учителів іноземної мови, практикуючих педагогів системи післядипломної педагогічної освіти.

Вищесказане свідчить, що представлене дисертаційне дослідження є завершеним, а зроблені в ньому узагальнення та висновки теоретично обґрунтовані. Його зміст узгоджується з основними положеннями висвітленими у змісті автореферату. Основні результати дисертаційного дослідження в повному обсязі викладені у наукових фахових виданнях. Зокрема, здобувач має 12 одноосібних публікацій, з них 6 статей у фахових виданнях України, 2 у зарубіжних наукових періодичних виданнях.

Підкреслюючи достовірність наукових здобутків дисертантки, доцільно вказати на певні зауваження та висловити побажання.

1. У науковій новизні зазначено, що вперше розроблено технології формування рефлексивної культури майбутнього вчителя іноземної мови і там же – подальшого розвитку набули ці ж технології.

2. Аналізуючи стан сформованості рефлексивної культури, у параграфі 2.1, здобувач стверджує, що рефлексивний компонент професійно-педагогічної підготовки потребує удосконалення – цей висновок зроблено на основі проведеного анкетування вчителів і студентів. З нашої точки зору він був би набагато переконливіший аби було проаналізовано і зміст підготовки, навчальні плани і програми.

3. У дисертаційному дослідженні бракує цілісного представлення констатувального експерименту, натомість анкетування описано у параграфі 2.1, в кінці параграфу 2.2 подано його результати, а у параграфі 3.1 визначено мету і завдання.

4. У списку використаних джерел – 56 іноземними мовами, однак досвід формування рефлексивної культури вчителів за кордоном не представлено.

5. Чи доцільно робити параграф 3.1, який певною мірою повторює вступ до дисертації, зокрема щодо етапів і методів дослідження, тут же визначені мета і завдання констатувального і формувального експерименту, що мало б бути там де вони описані.

6. Бажано було б результативність авторської моделі визначати не тільки за аналізом анкет, а й за допомогою певних методик дібраних здобувачем.

Проте зазначені зауваження не зменшують високу наукову значущість дисертаційного дослідження, яке є цілісним, системним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти. Отримані автором результати можуть бути використані на заняттях з педагогіки та методики викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах, а також учителями відповідних спеціальностей в системі післядипломної педагогічної освіти.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження теоретично обґрунтоване, має наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, є завершеним самостійним дослідженням, повністю відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, а її автор Умінська Анна Павлівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України

Л.О. Хомич